

T.C.
BAŞBAKANLIK
Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü
Yayın Nu: 7

YEMEN TARİHİNİN KAYNAKLARI BAKIMINDAN
BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ'NİN ÖNEMİ

İsmet BİNARK
Devlet Arşivleri Genel Müdürü

ANKARA - 1996

YEMEN
KUTUPHANESİ
Söğütözü Tando İstivazı - 1450
S. 1450 sayılı

YEMEN KUTUPHANESİ KÜTÜPHANESİ
Söğütözü Tando İstivazı - 1450

İngilizce Tercüme
Neclâ BÜYÜKKIRCALI

Bilgisayar Dizgi

*Sadık KINIK
Mavişen ŞİŞLİ*

ISBN 975-19-1448-5

10 Temmuz 1996 tarihinde Yemen'in başkenti San'a'da, San'a Üniversitesi'nde verilen konferans metnidir.

Osmanlı Devleti'nde arşiv fikrinin hemen ilk çağlardan beri mevcut olduğu, yok edilmeyerek bugüne kadar muhafaza edilmiş milyonlarca arşiv belgesinin mevcudiyeti ile sabittir.

Orta, Yakın-Doğu, Balkan ve Akdeniz ülkeleri içerisinde devlet vasfını, hem de kudretli ve kuvvetli devlet olabilme vasfını uzun süre devam ettiren Osmanlı Devleti'nde arşiv fikri çok eskilere kadar uzanmaktadır. Bu bakımdan, bütün Orta, Yakın-Doğu ve Balkan ülkeleri içerisinde, Osmanlı arşivleri, idarî kayıtların devlet eliyle tesbit edilip düzenlendiği ve günümüze kadar muhafaza edildiği örnek kuruluşlardır.

Türkiye, Osmanlı Devleti'nden devraldığı bu zengin tarihî arşiv mirası ile kemiyet bakımından olduğu kadar, keyfiyet bakımından da, bugün dünyanın en zengin arşivlerine sahip sayılı ülkelerinden birisi durumundadır.

Türk milleti ve devleti olarak sahip olduğumuz arşivlerimiz, yalnızca ülkemiz için değil, bütün Orta ve Yakın-Doğu, Balkan ve bazı Akdeniz ülkelerinin tarihleri için de vazgeçilmez bir önemi hâizdir. Bu itibarla, sahip olduğumuz arşiv varlığımız, millî olduğu kadar şüphesiz milletlerarası bir önem ve değer de taşımaktadır.

Osmanlı Devleti'nin resmî yazışmaları, merkez teşkilâtı dairelerinin arşiv malzemesi, bugün İstanbul'da Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Bazı müze, kütüphane, müftülük ve diğer devlet dairelerinde de, bu devrin tarihi ile ilgili zengin arşiv malzemesi bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin merkez teşkilâtı kuruluşlarından olan Divân-ı Hümayun, Bâb-ı Defteri ve Bâb-ı Âsafî (Bâb-ı Âlî)'ye ve bunların çeşitli daire ve kalemlerine ait sicil, defter ve vesikaları ihtiva eden Başbakanlık Osmanlı Arşivi, sahip bulunduğu arşiv malzemesinin hususiyeti itibariyle, bu dönem için şüphesiz devlet arşivi vasfını taşımaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin en büyük hususiyeti, Türkiye'nin olduğu kadar bugün müstakil devlet kurmuş Orta ve Yakın-Doğu, Balkan, Akdeniz, Kuzey Afrika ve Arap ülkelerinin kültür, iktisat ve siyasî tarihlerinin gün ışığına çıkarılmasında, milletlerarası hakların ispatı ve korunmasında, ayrıca vatandaş haklarının gerektiğinde hukukî mesnedi olması bakımından sahip olduğu müstesna değeridir.

Günümüzde, bu ülkelere mensup araştırmacılar, kendi millî arşivlerini kurmak, toplum ilimleri açısından var oluşları ile ilgili meseleleri incelemek, tespit ve değerlendirmek için Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde araştırmalar yapmak, mecburiyetini duymaktadırlar.

Bu konferansta, Yemen tarihinin kaynakları bakımından Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin önemi ve değeri konusu işlenecektir.

Daha Hazret-i Muhammed zamanında İslâmiyetle tanışmış olan Yemen XVI. yüzyıl başlarında, dünya tarihinde gelişen önemli olaylar sonucu bir başka Müslüman ülke olan Osmanlı Türkleri ile irtibata geçmiştir. Osmanlı Devleti iki yüz yıl kadar bir zaman içinde sürekli artan güçleri sayesinde üç kıtada hâkimiyet tesis etmiştir. Böylece Türkler eski ve orta çağlarda doğu ve batı arasında işlemekte olan dünyanın en büyük ticaret yollarının kesiştiği coğrafyada hâkimiyetlerini tesis etmişlerdir. Hiç şüphesiz Osmanlıları Hint Okyanusuna kadar götüren ve bir mücadeleye sevkeden Portekizlilerin Müslümanlar aleyhine Hint-Avrupa ticaret yolu üzerinde hâkimiyet kurmak istemeleridir. Osmanlı-Yemen münasebetlerine ait Osmanlı Arşivleri'ndeki dokümanları tanıtmadan önce, arada iki asırlık bir kopukluk olmasına rağmen, dört asır birbirleriyle irtibatı olmuş iki ülkenin, ana hatlarıyla da olsa tarihlerine bir göz atmakta yarar vardır.

Doğu ticaretinin en mühim yolu Kızıldeniz'den geçiyordu. Bu ticaret, Malaka boğazından, Malabar sahili limanlarından başlayarak Hindistan'a oradan Basra körfezine ve Irak'taki Dicle, Fırat nehirleri ve kervanlar vasıtasıyla Suriye limanlarına gelmekte idi. Diğer yol ise, Kızıldeniz yolu ile Süveyş, oradan da İskenderiye'ye gitmekte idi. İskenderiye ile İskenderun arasındaki Akdeniz limanları bu ticaretin vardıgı en mühim mahreçlerdi. Sahiplerine büyük menfaatler sağlayan bu ticaretin en mühim mâddelerini şeker, hurma, fildişi, kıymetli

taşlar, sinameki , turunçgiller, pamuk, madenler, çeşitli boya, uzun elyafli yün, baharat teşkil ediyordu. Bu maddelerden başka Yemen'den İran ve Hindistan istikametlerine sevk edilen bez ve kumaş imalinde kullanılan boyayı ilave etmeliyiz. Bu madde geniş çaplı olmak üzere, Aden limanından ihraç ediliyordu.

XVI. asır başlarından itibaren Yemen yeni hâdiselere sahne oldu. Nitekim burası İslâmiyeti kabul edişinden bu yana, ilk defa bir Hristiyan devlet olan Portekizlilerle karşı karşıya geliyordu. O sıralarda kuvvetli bir donanmaya sahip olan Portekiz, Ümit Burnu'nun da keşfinden faydalanarak şarkın zenginliklerini garba aktarmak ve Hristiyanlığı yaymak için şarkın stratejik noktalarından olan Hindistan ve Yemen kıyılarını, ayrıca Müslümanların elinde bulunan Kudüs'e karşılık, Kızıldeniz'de büyük bir deniz kuvveti kurarak, Cidde ve Mekke'yi Hristiyanlar adına ele geçirmeğe çalışıyordu. Portekiz bu maksatla Yemen kıyılarına saldırdı ve ilk hedefleri de Bâb al-Mandab boğazını kapatmaktı. Zira böyle bir hareketle, Kızıldeniz'e Müslüman gemilerinin geçişine mani ve aynı zamanda şarkdan Kâbe'yi ziyarette gelecek olan hacıların yolları kesilmiş olacaktı. Fakat bütün bu gayretlerine rağmen, Portekizliler, önceleri Memlûklar ve daha sonra da Osmanlıların karşı koymasıyla, hiç bir zaman Kızıldeniz'de tam manasıyla bir hâkimiyet kuramamışlardır.

Devrinin en büyük siyasî İslâm teşekkülü olan Osmanlı Devleti, Hindistan ve Yemen'deki Müslümanları, bilhassa Mekke'yi Portekiz'e karşı korumak istiyordu. Suriye ve Mısır'ı zabtettikten sonra, Hindistan'dan ve diğer istikametlerden gelen Doğu ticaretinin önemini ve sağladığı menfaatleri takdir eden Osmanlılar, bu ticareti canlandırmağa karar vererek, altın ve baharat ticaretini organize etmeğe başladılar. Bunun için yapılması lâzım gelen önemli hareket, Kızıldeniz'i kontrol altına aldıktan sonra Hindistan ile Akdeniz arasında emniyeti temin etmektir. Onların en büyük rakipleri, Doğu ticaretinin monopolunun ellerinde olduğu iddiasında bulunan ve çok kuvvetli filolara sahip olan Portekizlilerdi. Hind denizinin hâkimi bulunan Portekizliler, Basra körfezinde olduğu kadar, Kızıldeniz'de de rahatça dolaşıyorlardı. 1515 senesinde kendilerinin Hindistan'daki hâkimiyetlerini sona erdirmek gayesiyle gelen Selman Reis ile Hüseyin Bey idaresindeki Memlûk donanmasını mağlup etmeleri, onlara Kızıldeniz'de bu imkânı sağlamış bulunuyordu.

Yavuz Selim'in Mısır'ı feth ettiği haberi Yemen'e gelince Memlûk beylerinden olan İskender, halkı San'â'nın büyük camiinde toplayarak, Sultan Selim'in Mısır'ı aldığını, kendisinin de ona tâbi olduğunu bildirip, padişah adına hutbe okuttu. Daha sonra da Zabid'e kaçmış Çerkes Memlûkları, İskender'i emir seçtiler ve İskender, Yavuz Selim tarafından Yemen ülkesine hâkim ve serdar olarak tâyin edildi. Emir İskender, Yemen'de ilk defa âyîn-i Osmanî'yi icrâ edip cuma hutbelelerini Sultan Selim'in adına okutmuştur. Bütün bunlardan Yemenlilerin Osmanlı Devleti'ne kendi istekleriyle tâbi oldukları anlaşılmaktadır. Ancak, sonradan bazı Çerkesler ve İmam Şerafeddin, Emir İskender'e tâbi olmayacaklarını bildirmişlerdi.

Ahmed Paşa'nın Mısır beylerbeyliği sırasında, meşhur denizci Selman Reis bir donanmayla, ismen Osmanlı hâkimiyetini tanımış olan Yemen'e gönderildi. Selman Reis Cidde'de Hüseyin Bey ile birleştikten sonra Yemen'de Osmanlı hâkimiyetinin kesin olarak yerleşmesi için harekete geçti; oradaki Memlûk bakiyesi olan beyleri ve taraftarlarını tasfiye edip, fiili Osmanlı idaresini kurduktan sonra oranın idaresini Hüseyin Bey'e bıraktı(1524).

Yemen'deki iç karışıklıklar, ancak Mısır Valisi Hadım Süleyman Paşa'nın 1538'teki Hint seferi sonrası durulmuştur. Süleyman Paşa, Yemen'de yeniden Osmanlı hâkimiyetini tesis etti. Yemen 1540'ta salyaneli eyalet statüsünde teşkilâtlandırılmış ve ilk beylerbeyliğine de Gazze Sancak Beyi Mustafa Paşa tâyin edilmiştir. Ancak bütün bu zaman içinde denizlerde Portekizlilerle mücadele de tüm şiddetiyle devam ediyordu. Nitekim Osmanlı donanması 1552'de Pîrî Reis, 1554'te Seydi Ali Reis idaresinde Portekizlilere karşı hücumla geçti. Bu devrede mücadele sahnesini Hind denizi teşkil etmiştir.

Beylerbeyilik olarak teşkilâtlandırılmış olan Yemen'de Osmanlı Devleti 1565 senesinde yeni düzenlemeler yapmak ihtiyacı hissetmiştir. Yemen vilâyeti çok geniş bir coğrafyaya yayıldığı için idâri olarak ikiye taksim edilerek; San'â Vilâyeti on yedi sancak olarak Yemen Beylerbeyi olan Rıdvan Paşa'ya, Yemen Vilâyeti ise on iki sancak olarak düzenlenerek Gazze Bey'i Murad Bey'e verilmiş ve ikisinin birbirlerine yardımcı olmaları istenmiştir. Ayrıca, Murad Bey'e gelir ve mahsulü daha fazla olan mukataalar Yemen Beylerbeyliği tara-

finda olduğu için San'â tarafına bu hususta sıkıntı çektilirilmemesi emredilmekteydi. Nitekim ertesi yıl San'â Eyâleti düştüşü iâşe sıkıntısını gidermek için bazı nahiyelerin San'â'ya bağlanmasını talep etmiştir. Ancak buna rağmen ne San'â ne de Yemen kendi gelirleriyle ihtiyaçlarını karşılayamadığından sık sık Mısır Beylerbeyiliğinden yardım istemişlerdir. Yine bu dönemde Yemen'in muhafazası için harab halde bulunan bütün eski kaleler tamir ettirilmiştir.

Bir süre sonra, Özdemir ve Sinan Paşalar Yemen'de isyanlar sebebiyle sarsılmış olan Osmanlı otoritesini yeniden temin ettiler. Ancak gönderilen valilerin beceriksizliği yüzünden, bilhassa İmam Kasım'ın 1595'ten başlayıp 1635'e kadar süren ayaklanması neticesinde Yemen'de Osmanlı hâkimiyeti sona erdi ve Yemen, Zeydi şeyhlerinin idaresine terkedildi. Osmanlı Devleti'nin yaklaşık iki asır Yemen ile irtibatı kesilecektir. Bu tarihten Yemen'in Osmanlılar tarafından ikinci defa fethi olan 1849 tarihine kadarki devre, Yemen için bir fetret devri sayılır. Nitekim bu devrede kontrol San'â'da oturan imamda görülürse de, San'â dışındaki Yemenlilerin bir çoğu ayrı ayrı liderlere bağlı olarak otorite boşluğu içinde yaşadılar.

1833 senesinde vukubulan bir olay üzerine, Yemen'le irtibat kurmuş olan Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, 1835'de Mirliya Emin bey kumandasında bir kara kuvveti ve küçük bir deniz kuvvetini Yemen'e göndererek bütün Tihama bölgesini ele geçirdi. Ancak 1840'ta imzalanan Londra Antlaşması dolayısıyla Mehmed Ali'nin askerleri Yemen'i boşaltmak zorunda kaldılar. Fakat Osmanlı Devleti'nin o sırada Yemen'e asker gönderme imkânı olmaması dolayısıyla buranın idâresi Şerif Husayn b. Ali'ye verildi. Ancak Yemen'de yeniden iç karışıklıklar başladı.

Yemen'de başlayan karışıklıklar üzerine Osmanlı Devleti, 1849'da buraya üç bin kişilik bir ordu göndererek Yemen'i ikinci defa ele geçirdi. Ancak Yemen'de Osmanlı hâkimiyeti kolay kabul edilmemiş, sık sık isyanlar baş göstermiştir. Osmanlı Devleti nihayet Ahmed Muhtar Paşa vasıtasıyla 1872 senesinde San'â'yı da alarak Yemen'i tamamen Osmanlı topraklarına kattı. Burada San'â merkez olmak üzere, ünlü Yedinci Ordu kurulmuş ve yapılan bir çalışma ile de Yemen'in vilâyet teşkilatı yapılmıştır.

Yemen, daha önceki çağlarda olduğu gibi, XIX. yüzyılda da stratejik, jeopolitik ve ticarî bakımdan önemini muhafaza ediyordu. Avrupalıların Uzak-Doğu ile olan ticaretleri hususunda burada başlıca üç mühim mevki bulunmaktadır; Bâb al-Mandab Boğazı, Aden körfezinden Kızıldeniz'e yapılacak bütün geçişleri kontrol altında tutar. İkinci mühim mevki Perim adası, Şeyh Said mevki ve Cibuti'nin teşkil ettiği üç nokta, Bab al-Mandab'tan geçecekler için bir sığınak mahallidir. Yemen'in üçüncü mühim mevki ise Aden olup, stratejik kıymeti yanında büyük bir ticâret merkezidir. Bu yüzden Osmanlı-İngiliz rekabetine sahne olmuştur.

Yemen'in böylesine stratejik mevkide bulunması XIX. yüzyıl sömürgeci Avrupa devletlerini burasını ele geçirmeye sevk etmiştir. Avrupalı misyoner kâşifler bütün XIX. yüzyıl boyunca yoğun bir faaliyet gösterip Yemen halkına yönelik propaganda faaliyetlerinde bulunarak Osmanlı yönetimini sömürgeci, kendilerini ise kurtarıcı olarak göstermişlerdir. Avrupalılar o tarihlerde Arapları daima Osmanlılar aleyhine kışkırtmış ve neticede Türklerle Arapları karşı karşıya getirmeyi başarmışlardır.

Yemen üzerinde emelleri olan İngiltere daha XVII. yüzyıldan beri irtibatı olan bu ülkeyi ele geçirmek için XIX. yüzyıl boyunca yoğun bir çaba sarfetmiş ve bu yüzyıl ortalarına doğru Hindistan-Süveyş deniz yolunu kontrol altına alabilmek ve Uzak-Doğu'dan gelip, Orta-Doğu ve Avrupa'ya giden ticâret yollarına el koymak gâyesiyle askerî ve ticarî bakımdan birinci derecede ehemmiyeti olan Aden'e göz koydu. 1839'da Hindistan'dan topladığı askerlerle Aden'i ve daha sonra da Bâb al-Mandab Boğazı'ndaki Perim adasını işgâl etmiş ve böylece Kızıldeniz-Hind Okyanusu deniz yolunu kontrol etmek imkânını bulmuşlardır. İngilizler, Yemen'de Osmanlı yönetimine karşı yapılan bir çok isyanın kışkırtıcılığını yaparak isyancılara askerî, malî ve politik yardımdan geri durmamışlardır.

Fransa'nın ise göz diktiği yer Kızıldeniz'de deniz ulaşımının kontrolünü sağlamaya yarayan ve Bâb al-Mandab Boğazı'na hâkim Şeyh Said denen stratejik bölge idi. Burayı 1840'ta işgâl etmişse de, Osmanlı Devleti'nin itirazı ve oraya asker göndermesi üzerine 1871'de burayı terk etmek zorunda kalmıştır. Fransa 1896'da burada yeniden hak iddiasında bulundu ise de, Osmanlı askeri oraya iyice yerleştiğinden bir netice alamadı.

Neticede Yemen'de Osmanlı hâkimiyetine karşı şeyhlerin isyanları ve Avrupa devletlerinin müdahaleleri Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar sürmüştür. Osmanlı Devleti, Yemen'de olup bitenlere karşı kayıtsız kalmamış, bilhassa isyanların çoğaldığı Abdülhamid II. devrinde takip edilen siyaset ile Yemen'de bu ayaklanmaların hafifletilmesi istenilmiş ise de başarılı olunamamıştır. Yemen'de baş gösteren bu isyanların hiç kuşkusuz bir çok sebebi vardı. Ama en önemlilerinden birisi yönetimi üstlenmiş olan Türklerin dilinin, yönetilen Yemen Araplarınkinden tamamen farklı olmasıydı. Bu farklılık, her iki unsurdan hiçbiri tarafından öğretimle de giderilmemişti. Gerçi Yemen'in çeşitli yerlerinde bir çok ibtidaiyye, rüşdiyye, sanat mektebi gibi okullar açılmıştı. Ancak Osmanlılar bir asimilasyon politikası gütmediklerinden, Türkçe öğretimini gerekli görmemişlerdi. Yemen'e gönderilen idareciler ile yerli halk arasındaki iletişim kopukluğu, yaşanan problemlerin de büyük oranda kaynağını teşkil ediyordu. Abdülhamid II.'nin aldığı dinî, hukukî, malî ve idarî tedbirler, isyanları kısmen yatıştırmışsa da çok fazla etkili olamamıştır.

Nitekim devam edegelen isyanlar 1905 senesinde değişik bir hal aldı. Türklere karşı cihad ilân eden İmam Yahya'ya bir andlaşma ile San'â ve çevresi bırakılmıştı. Ancak bu antlaşma şartlarını kabul etmeyen Bâb-ı Âlî, Ahmed Fevzi Paşa kumandasında yeni taarruzlara girişerek San'â'yı aldı ise de, İmam Yahya burayı yeniden geri aldı.

Abdülhamid'in arzusu üzerine İstanbul'a davet edilen Yemen'in ileri gelenleriyle yapılan görüşmelerden de bir sonuç elde edilemedi. Nihayet 1911 senesinde İzzet Paşa ile İmam Yahya arasında yapılan bir andlaşma senelerdir süren mücadeleyi sona erdirdi. Ancak çok geçmeden Türk-İtalyan (1912), ardından da Birinci Dünya savaşı başladı. 1918'de Türkler Yemen'i tamamen terk edip, idâreyi Zeydi İmam'ı Yahya'ya bıraktılar.

XVI. yüzyıl ilk çeyreğinde başlayan Osmanlı-Yemen ilişkileri arada iki asırlık bir kopuş olmasına rağmen zaman zaman isyanlar, savaşlar ve zaman zaman da barış, sükûnet ve dostluk içinde 1918 senesine kadar gelmiş, iki ülke halkı arasında derin izler bırakmış hatta Türk halk türkülerine kadar nüfuz etmiştir.

1530'lu yıllardan sonra uzun süre Osmanlı Devleti'nin yönetimi altında kalmış olan Yemen ile ilgili olarak siyasî, sosyal, iktisadî, askerî, ziraî, coğrafi tarih açısından büyük öneme sahip çok sayıda

belge Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Bu belgeler, Yemen'in XVI. yüzyılın ortalarından XX. yüzyılın başlarına kadar olan tarihî seyrini aydınlatmak açısından çok değerli malûmatı ihtiva etmektedir.

Yemen ile ilgili belgeler Osmanlı Arşivi'nde bulunan çeşitli fonlara dağılmış durumdadır. Bu belgelerin bir kısmı genel konularla ilgili fonlar içinde yer alırken, bir bölümü de doğrudan Yemen ile ilgili fonlarda muhafaza edilmektedir. Osmanlı Arşivi'nde çeşitli zamanlarda değişik usullerle yapılmış tasnif çeşitleri bulunmaktadır. Bu tasniflerde kimi zaman kronolojik sıralama esas alınmış, kimi zaman konulara göre belgelerin gruplandırılmasına dikkat edilmiş, kimi zaman da Osmanlı Devleti'nin bürokratik yapısı dikkate alınmak suretiyle belgelerin ait olduğu devlet müesseselerine göre tasnifine çalışılmıştır. Yemen ile ilgili arşiv belgelerini tespit edebilmek için bütün bu fonların incelenmesi gerekmektedir.

Doğrudan Yemen ile ilgili belgelerin mevcut olduğu fonların en önemlisi Bâb-ı Âlî Evrâk Odası fonudur. XIX. yüzyıldan itibaren Osmanlı hükûmetini ifade eden Bâb-ı Âlî'nin devlet içindeki öneminin artması, 1839'da devlete yeni bir yapılandırma getirme maksadını taşıyan Tanzimat'ın ilânından sonra olmuştur. Devletin en önemli birimlerini yürüten Sadâret, Meclis-i Vükelâ, Meclis-i Vâlâ, Dahiliye, Hariciye ve Deâvî nezâretleri Bâb-ı Âlî teşkilatını oluşturmuş ve bu sistem Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar devam etmiştir. Yönetim birimlerinin ağırlığının Bâb-ı Âlî'ye kaymasından sonra burada biriken belgelerin işlem görmesi ve muhafazası için 1851'de Bâb-ı Âlî Evrâk Odası (BEO) kurulmuştur.

Bâb-ı Âlî Evrak Odasına ait belgeler içinde yer alan Sadâret Evrâkı ile Vilâyet Gelen-Giden Kayıt Defterleri'nde Yemen ile ilgili bir çok belge bulmak mümkündür. Daha çok ilgili olduğu vilâyetin yerel meseleleri ile ilgili yazışmaların, merkezden vilâyete veya vilâyetten merkeze gönderilen tahriratın bulunduğu defterlerin tutulmasına, 1864 yılında Osmanlı eyâlet sisteminin vilâyet sistemine çevrilmesinden sonra her vilâyet için müstakil defterlerin hazırlanması ihtiyacının ortaya çıkması ile başlanmıştır. Bâb-ı Âlî Evrâk Odası Vilâyet Gelen-Giden Defterleri içinde 320, 364-373, 963 ve 978 numaralı onüç defter Yemen Vilâyetine aittir. Bu defterler 1862-1910 tarihleri arasındaki döneme aittir.

Bâb-ı Âlî Evrâk Odası'na ait defterler içinde yer alan Ayniyât defterlerinde de Sadâret'ten diğer devlet dairelerine, vilâyetlere ve çeşitli makamlara yazılan tezkirelerin ve yazışmaların suretlerinin kayıtları bulunmaktadır. 1866-1879 yılları arasına ait olan yedi adet ayniyât defteri Yemen ile ilgilidir.

BEO Sadâret evrakı ise 1840-1923 yılları arasına aittir. Askerî, mülkî, idarî, siyasî, malî ve benzer konuları ihtiva etmektedir. Tanzimat sonrasında yeni kurulmuş olan müesseselerin işleyişleri ve yapılan ıslahat hareketlerinin ne derecede uygulandığının anlaşılması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu evrakın içinde yer alıp Divan-ı Hümâyûn ve Mektubî kalemlerine ait evrak içinde yine Yemen ile ilgili belgeler bulunmaktadır.

İçinde Yemen ile ilgili ayrı bir fonun bulunduğu diğer birim ise Şura-yı Devlet defterleridir. 1868 yılında kurulmuş olan Şura-yı Devlet, umumî idarî ve mülkî işlerin görüşülme merkezi bir birim olarak faaliyet göstermiştir. Bu müessese kuruluşundan itibaren hükûmet içinde Şura-yı Devlet reisi tarafından temsil edilmiştir. Şura-yı Devlet yalnızca idarî bir mahkeme olarak değil, aynı zamanda kanun yapıcı olarak da çalışmıştır. Muhteva olarak böyle önemli bir görevi olan Şura-yı Devlet'e ait evrakın içinde Yemen ile ilgili iki defter bulunmaktadır. Bu defterler 1878-1921 yılları arasındaki dönemi ihtiva etmektedir.

Yemen tarihi açısından çok değerli bilgileri ihtiva eden bir kaynak olan "Mühimme Defterleri" isminden de anlaşılacağı gibi, devletin önemli gördüğü konulardaki kayıtlarından oluşmuştur. Divân-ı Hümâyûn'da hazırlanan fermanların ve beratların kayıtları bu defterlerde tutulmuştur. 1649 yılına kadar her konudaki hükümler bir deftere kaydolunurken, bu tarihten sonra şahsî konularla ilgili olanlar "şikâyet defterleri"ne yazılmaya başlanmış, 1742'den sonra şikâyet defterleri de eyaletlere göre tanzim edilerek, "ahkâm defterleri" meydana gelmiştir. Şahsî konularla ilgili kayıtların ayrılmasından sonra da, devletin önemli hususlardaki kayıtlarının "mühimme defterleri"ne kaydedilmesine devam olunmuştur. XVI. ve XX. yüzyıllar arasındaki dönemi ihtiva eden mühimme defterlerinde, Yemen ile ilgili bir çok hüküm bulunmaktadır. Mühimme defterle-

rindeki malûmat sayesinde Osmanlı Devleti'nin merkez ve taşra yönetimindeki idarî ve askerî unsurların yapısı, çalışma tarzı, müesseselerinin işleyişi, hukukî yapı, savaş ve fetihler, devlet-toplum münasebetleri, mahallî kültürler, sosyal hayat, iktisadî ve kültürel yapı, bölgenin karşılaştığı her türlü problemler ve sıkıntılar hakkında geniş bilgi sahibi olunabilir. Mühimme defterleri 1553-1905 yıllarına ait olup 266 adettir.

Mühimme defterlerinde yer alan Yemen ile ilgili hükümler daha çok Yemen beylerbeyine, Mekke şerifine, Cidde emirine, Haremeyn kadıları ile Mısır beyberbeylerine gönderilmiştir. Bu hükümlerde genel olarak Yemen ve San'â'nın muhafazası, kalelerin tamiri, vergi meseleleri, gümrük resmi, Portekizlilerin saldırılarına karşı korunma, Yemen'de beylerbeylik kurulması, çıkan isyanların bastırılması, Kâbe'nin bakım ve muhafazası, vakıflar, hacıların emniyeti gibi konular yer almaktadır.

Mühimme defterlerinin Yemen açısından ne kadar önemli bir bilgi kaynağı olduğunu daha iyi izah edebilmek için bir kaç örnek vermek yararlı olacaktır. 23 mayıs 1566 tarihinde Yemen beylerbeyisine gönderilen hükümde, eski beylerbeyi Mahmud'un koyduğu ağır vergilerden dolayı halkın yurtlarını bırakıp dağıldığı, vergilerin indirilmesi üzerine halkın yurtlarına geri döndüğü, ancak beyberbeyinin görevinden ayrılmasına yakın bir zamanda vergileri tekrar yükseltmesi üzerine halkın tekrar yurtlarını bırakıp gittiklerinin bildirildiği, bundan böyle vergilerin halkın tahammülüne göre alınması gerektiği emredilmiştir. Aynı tarihli başka bir hükümde ise Yemen'de akçenin eskiye göre eksik kesildiğinin haber alındığı, bu hususun üzerinde önemle durulması ve akçenin eskiden olduğu gibi kesilmesi için gerekli ihtimamın gösterilmesi emredilmektedir.

Mühimme defterlerindeki bu örneklerde görüldüğü gibi Yemen'in siyasî, içtimaî, iktisadî, askerî tarihi ile ilgili daha bir çok belge bulmak mümkündür.

Mühimme defterlerinin dışındaki diğer arşiv belgelerinde de Yemen tarihi, buradaki Osmanlı yönetimi, askerî durum, iktisadî yapı hakkında çok önemli bilgiler bulunmaktadır. Osmanlı Arşivleri'ndeki Maliyeden Müdevver Defterler isimli fonda yer alan bazı belgeler bu

konuda güzel örnek teşkil etmektedir. Maliyeden Müdevver Defterler fonu 1945 senesinde Maliye Bakanlığında mevcut defterlerin Osmanlı Arşivi'ne devredilmesiyle meydana gelmiştir ve 1427-1927 yılları arasındaki 500 yıllık dönemi ilgilendirmektedir. Fonun ağırlığını teşkil eden malî konulardan başka arazi tahrirleri, saray işleri, yeniçeri mevâcibleri ile ilgili belgeler de bu fonun içinde yer almaktadır. Yemen'in iktisadî durumu hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu fonda mevcut 882, 899, 1081 ve 1291 numaralı defterler oldukça önemlidir. 1593 yılına ait olan 882 numaralı Muhâsebe Defteri, Yemen Vilâyeti Hazinesi'nin, Vilâyet Nâzır-ı Emvâli İbrahim Efendi'nin tanzim ettiği gelir, gider ve ihracat hesaplarına ait kayıtları ihtiva eder. 1596 tarihli 1081 sıra numaralı Muhasebe İcmâl Defteri ise Yemen Beyberbeyi Hasan Paşa zamanında, muhtelif mukataalardan her gün gerçekleşen gelir gider kayıtları müfredatını bildirmektedir. 24 Temmuz 1599 ile 12 Temmuz 1600 tarihleri arasındaki döneme ait olan 1291 numaralı Muhâsebe Vâridat ve Masarifât Defteri'nde de sözkonusu tarihler arasında mukataa mallarından, iskeleler vergilerinden ve diğer kaynaklardan temin edilen gelirler ile mevâcibler ve diğer giderler için yapılan harcamaların kayıtları ile müfredât ve muhasebesi bulunmaktadır. 20 Haziran 1594 tarihli ve 899 numaralı muhâsebe icmâl defterinde Yemen vilâyetinin gelir ve giderlerinin miktar ve tafsilatı ile ilgili kayıtlar bulunmaktadır. Yemen'in defterlerin ait olduğu dönemlerdeki iktisadî durumunu tespit açısından, bu defterlerin taşıdığı önem açıktır. Böylelikle halkın durumu hakkında da önemli bilgi edinme imkânı vardır. Yemen'deki Osmanlı askerî yapısı ile ilgili bilgi edinmek açısından yine Maliyeden Müdevver Defterler fonu içinde yer alan 442 numaralı ve 1578 tarihli defterde Yemen'e gönderilen topçu askerlerine verilen mevâcib ile ilgili kayıtları bulmak mümkündür.

Yemen'in Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki durumunu sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için Osmanlı Arşivi'nin en önemli fonlarından birini teşkil eden İradelerin mutlaka incelenmesi ve bu fondan yararlanılması gereklidir. İradeler tasnifinde yer alan belgeler sayesinde Yemen'in XIX. yüzyılın sonlarındaki durumu hakkında geniş malûmat edinmek mümkündür. Daha evvelden herhangi bir mesele hakkında sunulan arz tezkiresinin üzerine padişah görüşünü bizzat kendi el yazısı ile yazarken -ki bu tür belgelere hatt-ı hümayun denilmiştir-, daha sonra bu usul terkedilmiş, padişahın sözlü olarak bildirdiği kararı başkâtip tarafından, sadrazama

hitaben yazılmaya başlanmış. böylelikle irade türü belgeler ortaya çıkmıştır. 1876'da I. Meşrutiyetin ilânından sonra bu usulde de değişiklik olmuş, padişahlar vekiller heyetinin kararlarını tasdik etmekle yetinmişlerdir, fakat bu tür belgelere de irade denilmeye devam edilmiştir. Ait oldukları devlet dairelerine veya konularına göre tasnif edilmiş olan iradeler sayesinde XIX. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı Devleti'nin genel durumu ile ilgili çok önemli bilgileri günümüze aktarılmıştır. Yemen ile ilgili iradelerden ise Yemen'deki sosyal durum, burada genel kabul görmüş fikir hareketleri, Osmanlı Devleti'ne başkaldıran veya sadık kalmış olan kabilelerin durumları, emniyet ve asayiş, zirâî durum, halkın çeşitli ihtiyaçları ve buna benzer daha başka konular hakkında vazgeçilemez değerde malûmatları temin etmek imkânı vardır.

Osmanlı Devleti'nin XIX. yüzyılın sonlarından itibaren karşılaştığı her türlü siyasî, sosyal, iktisadî, askerî vs. meseleleri aydınlatma açısından büyük öneme sahip olan diğer bir fon ise Yıldız Tasnifi olarak isimlendirilmiştir. Bu fon 1876'da padişah olan II. Abdülhamid'in ikâmetgâhı olan Yıldız Sarayı'na intikal eden belgelerden meydana gelmiştir. 1876-1909 yılları arasındaki döneme ait belgelerden meydana gelen fon, belgelerin taşıdığı özelliklere göre çeşitli başlıklar altında gruplandırılmıştır. Yıldız tasnifinin Yıldız Esas Evrakı bölümünde yer alan bir layiha Yemen ile ilgili olarak bir sosyolojik etüd mahiyetini taşımaktadır. Bu açıdan bu belge üzerinde biraz daha teferruatlı olarak durmak gereği görülmüştür. Söz konusu belge Yemen İstinaf Mahkemesi eski reisi Mehmed Hilâl tarafından Sultan II. Abdülhamid'e sunulmuştur. Belge Yıldız Esas tasnifinde 2463 numara, Kısım 19, Zarf 130'da kayıtlıdır. Layihayı hazırlayan önce Yemen'in coğrafi özelliklerinden bahsetmiş, iklim ve tarım yapısını da anlatmıştır. Daha sonra Yemen'de mevcut binaların dış ve iç mimarî özellikleri üzerinde durmuş ve **"Bura mi'mârcılarının mahâreti nihâyet derecede olup, meselâ bir câmi' veyâ hamâm kubbesini iskelesiz binâ ve beş-altı hânenin sath-ı arza karîb olup, rutûbet ve sâireden dolayı müşrif-i harâb olan en aşağı katını, ya'nî sath-ı arzdan dört-beş arşun mikdârını üst tarafına bir hâlel îrâs etdirmeksizin yıkıp kâimen ta'mîr etmek gibi hakîkaten garâibden addedilmekle şâyân-ı mahâretleri vardır"** gibi ilginç bir tespitte bulunmuştur.

Daha sonra evlerin iç süslemelerini anlatan Mehmed Hilâl Bey, ahâlinin kılık kıyafetleri üzerinde de geniş malûmat vermiştir. Halkın mahallî özellikleri ve alışkanlıkları da anlatıldıktan sonra Yemen'de yaygın olan mezhepler ve bu mezheplere bağlı inanış özellikleri üzerinde durmuştur. Meselâ Zeydî mezhebinin özellikleri anlatılırken **"Zeydî mezhebi indinde ramazanda terâvih namazı olmayup, kılmazlar. Hattâ ramazanda yatsı namazını, gece sâat beşde kırlarlar. Yalnız min-cihetin bir güzel âdetleri vardır ki, geceleri Kur'an-ı Azîm ve yanında bir kandîl bulunup, sabâha kadar böyle Kur'ân-ı Şerif tilâvetiyle meşgûl bulunurlar"** gibi Yemen'e özgü ibâdet biçimleri de belirtilmiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan diğer fonların içinde de Yemen ile ilgili sayısız belge bulmak mümkündür. Yukarda sözü edilen İrade sistemine geçilmeden önce geçerli olan ve padişahın konu hakkındaki görüşünü kendi el yazısı ile belirttiği 1659-1880 tarihleri arasındaki dönem ile ilgili, Hatt-ı Hümayun belgelerinde de Yemen bölgesi ile ilgili hükümler bulunmaktadır.

Osmanlı padişahlarının hükümdârlık sırası esas alınarak, kronolojik sisteme göre düzenlenmiş olan Ali Emiri tasnifi 1278-1860 yılları arasındaki döneme ait belgeleri ihtiva etmektedir. Daha Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan önceki döneme ait belgelerin de bulunduğu bu tasnif içinde de Yemen ile ilgili dökümanlar mevcuttur.

Bunlardan başka 1425-1873 yıllarına ait İbnülemin, 1553-1902 yılları arasındaki dönem ile ilgili belgelerin bulunduğu Cevdet ve Osmanlı Devleti'nin her türlü iç ve dış meseleleri ile ilgili belgelerin bulunduğu Dahiliye ve Hariciye Nezâretlerine ait evraklar içinde de Yemen ile ilgili arşiv kaynakları yer almaktadır.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Yemen tarihi için çok önemli bir hazine durumundadır. Yemen'in özellikle XVI. yüzyıldan günümüze kadar olan tarihinin yazılmasında Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelerin büyük öneme sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgeler hem bölge açısından, hem de buralarda yüzlerce yıl sürmüş Türk idaresinin her türlü hususiyetini göstermesi bakımından taşıdığı önem dikkate alınarak, büyük bir itina ile muhafaza edilmekte olup, bilim adamlarının, araştırmacıların ve gelecek nesillerin hizmetine sunulmuş bulunmaktadır.

IMPORTANCE OF THE PRIME MINISTRY OTTOMAN ARCHIVES FOR HISTORICAL SOURCES OF YEMEN

SUMMARY

The idea of archives in the Ottoman State can be traced back to the medieval times; millions of documents kept up safe to the present time bear witness to it.

In the Ottoman State which among Near East and Middle East, Balkan and Mediterranean countries had, for centuries, carried out the characteristic of a mighty and powerful state, this idea arised in the early period of its existence. In this respect the Ottoman Archives constitute in the whole Near East, Middle East and Balkan countries an exemplary organization of administrative records established, arranged and kept until our times by a state.

Turkey which inherited from the Ottoman State this rich historical treasure is now one of the few countries possessing qualitatively as well as quantitatively the richest archives on the world.

The archives owned by the Turkish people and state are of primordial and indispensable importance not only for Turkey but also for all the countries of the Near East, Middle East and the Balkans and some of the Mediterranean countries. Consequently our archival wealth has undoubtedly a national as well as international value and importance.

The official dispatches of the Ottoman State and the central government's archival materials are kept in İstanbul in the Ottoman Archives of the Prime Ministry General Directorate of State Archives. Some of the museums, libraries, offices of the muftis and other official departments possess rich archival materials related to the history of this period.

The Prime Ministry Ottoman Archives keeps the records, registers and rolls of central government organizations such as the Imperial Chancery (Divân-ı Hümâyun), the Ministry of Finance (Bâb-ı Defteri) and the Sublime Porte (Bâb-ı Âsâfi or Bâb-ı Âli) and their different departments and clerical offices. Due to the particularities of its archival materials the Ottoman Archives carries the feature of being doubtlessly the state archives of that period.

The main characteristic of the Prime Ministry Ottoman Archives is its exceptional value not only for bringing light to the cultural, political and economic histories of the Near East, Middle East, Balkan, Mediterranean, Arabian and North African countries but also, in case of necessity, for serving as a basis for substantiating their rights and being able to be used as legal documents in support of their citizens' claims.

Nowadays researchers from the said countries, in order to establish their own archives, to study, determine and evaluate the questions related to their emergence as independent entities from the sociological point of view, feel the necessity of making researches in the Prime Ministry Ottoman Archives.

In this conference we will deal with the importance and value of the Prime Ministry Ottoman Archives for the historical sources of Yemen.

Many records carrying great importance for political, social, economic, military, agricultural and geographical history of Yemen which stayed under the domination of the Ottoman State for a long period after the 1530's are preserved in the Ottoman Archives of the Prime Ministry General Directorate of State Archives. These records contain very valuable information for enlightening the historical period of Yemen from the middle of the XVIth century to the beginning of the XXth century.

The records relating to Yemen are scattered in the various funds of the Ottoman Archives. Some of these records are kept in the funds relating to general subjects and some are kept in the funds directly related to Yemen. There are different kinds of classification methods

applied in different times in the Ottoman Archives. These classifications were sometimes made according to chronological order or according to subject. But sometimes records were classified according to state institutions to which the records belong by taking into consideration the bureaucratic structure of the Ottoman State. In order to determine the archive records related to Yemen, it is necessary to examine all these funds.

The most important fund which contains the records directly related to Yemen is the fund of the Record Office of the Sublime Porte. The Sublime Porte which has represented the Ottoman Government since the XIXth century has increased its importance after the declaration of Tanzimat (reforms) in 1839 aimed to bring a new structure to the state. The most important units of the state such as the Office of the Grand Vizier, the Council of Ministers, the Council of Judicial Regulations, the Ministry of Interior, the Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of Judicial Pleas constituted the Sublime Porte and this system continued up to the end of the Ottoman State. After the administration units passed to the Sublime Porte, Record Office of the Sublime Porte (BEO) has been established in 1851 to process and preserve the records collected here.

It is possible to find many records related to Yemen in the Records of the Office of Grand Vizier and in the Registers of Provinces included in the Record Office of the Sublime Porte. Registers including the dispatches concerning local problems of the related province and the dispatches between the provinces and the central administration were started to be used as a result of the need to prepare registers for each province after the establishment of a province system in 1864. Thirteen registers numbered 320, 364-373, 963 and 978, being among the Province Registers of the Records Office of the Sublime Porte, pertain to the Province of Yemen. These registers belong to the period between 1862-1910.

Among the registers of the Record Office of the Sublime Porte are Property Registers which contain the copies of the dispatches and memorandums sent to state organizations, provinces and various authorities from the Office of the Grand Vizier. Seven of the property registers belonging to the period between 1866-1879 are related to Yemen.

Records of the Office of the Grand Vizier pertain to the period between 1840-1923. They contain military, civil, administrative, political, financial, etc. subjects. They have great importance for understanding the processes of the institutions established after the reforms and the application of the reform movements. Among the records of the Imperial Chancery and of the Offices of the Ministries there are records related to Yemen.

Another unit including a separate fund concerning Yemen is the Registers of the State Council. The Council of State which has been established in 1868 worked as a meeting center of the general, administrative and civil affairs. This establishment has been represented by the president of the Council of State. The Council of State has worked not only as an administrative court but also as a legislator. Among the records of the Council of State which had such an important function there are two registers related to Yemen. These registers belong to the period between 1878-1921.

Another source which contains valuable information regarding the history of Yemen is the "Important Affairs Registers". As its name indicates "Important Affairs Registers" consist of important registrations of the state. Firmans and diplomas prepared in the Sultan's Council were recorded in these registers. Until 1649 orders on all subjects were recorded in a special register, following this date orders regarding personal affairs began to be recorded in the "complaint registers" and from 1742 complaint registers had been arranged according to the provinces, thus forming the "regulation and prescription registers". After the separation of subjects concerning individuals, the records concerning the state's important affairs continued to be recorded in the "important affairs registers". In these registers concerning the period that runs from the XVIth to the XXth centuries one can find countless orders related to Yemen. Thanks to the important affairs registers we can get a large amount of information about the Ottoman State's central and provincial authorities' administrative and military elements, their manners of working, their legal structures, wars and conquests, state and society relations, local cultures, social life, economic and cultural structure and all kind of problems they faced. There are 266 important affairs registers pertaining to the period between 1553-1905.

Most of the orders concerning Yemen have been sent to the governor general of Yemen, the governor of Mecca, the governor of Jidda, the Cadis of Haremeyn and the governor general of Egypt. These orders were generally about the subjects such as protection of Yemen and San'a, repair of the castels, tax issues, customs control, protection against the invasions of Portugueses, establishment of general governorship in Yemen, suppression of revolts, maintenance and protection of the Kaaba, foundations, and security of the hadjis.

It will be useful to give some examples to explain the importance of these registers as an information source for Yemen. In an order sent to the governor general of Yemen on May 23, 1566 it has stated that the people left their homeland because of high taxes imposed by the former governor general Mahmud and after the reduction of the taxes they returned to their homes; but, the governor general increased taxes again while leaving his post thus people left their homes again and it has ordered that taxes would be collected in an amount which people can pay. Another order stated that it has learnt that coins were stuck in insufficient amount and ordered that this point would be taken into consideration and that coins would be stuck as in the past.

As seen in these examples, one can find many records related to the political, social, economic and military history of Yemen.

Apart from the important affairs registers, the other archive records contain very important information about the history of Yemen, the Ottoman rule in Yemen, military position and economic structure. Some records of the fund titled Registers Transferred from the Finance Office can be considered as good examples on this subject. This fund has been created with the transfer of the registers in the Ministry of Finance to the Ottoman Archives in 1945 and pertains to a period of 500 years between 1427-1927. This fund consists of mostly the financial subjects, but besides, there are records concerning land surveys, palace affairs and janissary salaries in this fund. The registers numbered 882, 899, 1081 and 1291 are of importance for getting information about the economic situation of Yemen. The accountancy register numbered 882 and dated 1593 contains the income, expense

and export accounts of the treasury of the province of Yemen organized by the Minister of Property of the Province, Ibrahim Efendi. The Accountancy Addings Register dated 1596 and numbered 1081 includes the details of incomes and expenses obtained from various units of tax collection during the period of the governor general of Yemen, Hasan Pasha. In the Accountancy Income and Expense Register pertaining to the period between 24 July 1599 and 12 July 1600, incomes obtained from the properties of the public revenues, port taxes and other sources, and the expenses with their details and accounts were given. The accountancy addings register dated 20 June 1594 and numbered 899 contains the registrations of incomes and expenses of the province of Yemen with their amount and details. It is clear that these registers are of importance for the economic situation of Yemen during that period. Thus, it is also possible to get information about the situation of people. In order to get information about the Ottoman military structure in Yemen, in the register numbered 442 and dated 1578, being in the fund of Registers Transferred from the Finance Office, it is possible to find the registrations related to salaries given to the artillery soldiers sent to Yemen.

In order to make a sound evaluation on the situation of Yemen during the last periods of the Ottoman State it is necessary to examine the Imperial Orders, one of the most important funds of the Ottoman Archives. Thanks to the records of the Imperial Orders Fund it is possible to get a large amount of information on the situation of Yemen at the end of the XIXth century. Formerly, the sultan wrote his viewpoint on a memorandum about a question presented to him with his own handwriting and these records were called imperial rescripts. Later, instead of this method, decision of the sultan, expressed orally by himself, began to be written by the chief secretary, thus record types like imperial orders occurred. After the declaration of the Constitution I in 1876, this system has changed and sultans were satisfied just with approving the decisions of the ministers. But, such records were continued to be called as imperial orders. Thanks to the imperial orders which have been classified according to state organizations or their subjects very important informations on the

general situation of the Ottoman State towards the end of the XIXth century have been transferred to the present. The imperial orders related to Yemen offer the opportunity to get indispensable information on the social situation in Yemen, currents of ideas in Yemen, situation of the tribes revolted against the Ottoman State or stayed loyal to it, security and public order, agricultural situation, needs of the public, etc...

Another fund which has great importance for enlightening the political, social, economic and military problems with which Ottoman State has faced was called Yıldız Classification. This fund consists of the records transferred from the Yıldız Palace which was the residence of Abdülhamid II who became sultan in 1876. This fund contains the records of the period between 1876-1909 and was grouped under various titles according to the features of the records. Among the classified Yıldız documents a memorandum carries the feature of being a sociological study concerning Yemen. In this respect, this record was taken into consideration in detail. The mentioned record has been presented to the Sultan Abdülhamid II by the former president of the court of appeal in Yemen, Mehmed Hilâl. This record was registered in the Yıldız classification with number 2463, section 19, case 130. The person prepared the record mentioned about the geographical characteristics of Yemen and about the climate and agriculture in Yemen. Also he gave some information on the external and internal architectural characteristics of the buildings in Yemen.

Mehmed Hilâl described the internal decoratives of homes and gave detailed information on clothes of the people. After explaining the local features and customs of people, he emphasized on the creeds in Yemen and features of these creeds. For example, he mentioned the creed of Zeydî.

It is also possible to find countless documents related to Yemen in the other funds of the Prime Ministry Ottoman Archives. There are orders concerning Yemen in the imperial rescripts giving the viewpoint of the Sultan on a certain subject with his own handwriting and belonging to the period between 1659-1880.

Ali Emiri classification which has been arranged chronologically according to the order of the Ottoman Sultans contains the records pertaining to the period between 1278-1860. In this classification

which includes also the records belonging to the period before the establishment of the Ottoman State there are records relating to Yemen. Besides, among the records of İbnülemin 1425-1873, the records of Cevdet 1553-1902 and the records of the Ministry of Interior and the Ministry of Foreign Affairs which include the documents concerning all kind of internal and external questions of the Ottoman State there are archival sources related to Yemen.

The Prime Ministry Ottoman Archives is a very important treasury for the history of Yemen. It can be said that the records being in the Prime Ministry Ottoman Archives are of great importance for writing the history of Yemen from the XVIth century up to the present.

Taking into consideration that the documents kept in the Prime Ministry Ottoman Archives are of vital importance both for the history of this region and because they bear witness to the Turkish rule that lasted there for centuries, they are preserved with great care and offered for the access by scientists, researchers and future generations.

T.C.
BASBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
YAYINLARI

- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı personeli hizmetçi eğitimi ders notları, İstanbul, 5 Ekim - 3 Aralık 1992.- İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXXII, 409 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın nu. 1)
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (Rehber). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - X, 91 s.; rnk. res. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın nu. 2)
Eser, Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Arapça olmak üzere dört dilde hazırlanmıştır.
- Fiyatı: 20.000.-TL.*
- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü III. Kurumlararası Arşiv Hizmetleri Semineri ders notları, Ankara, 13 - 24 Aralık 1993. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XVII, 345 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın nu. 3)
- Binark, İsmet. Türk arşivlerinin kısa tarihçesi ve Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün faaliyetleri. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - IX, 126 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın nu. 4)
- Binark, İsmet. A Short history of the Turkish archives and the activities of the General Directorate of the State Archives. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - IX, 133 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın no. 4)
- Başbakanlık Merkez Teşkilâtı (Tarihçe ve Mevzuat). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - 2 c. (XXXII, 430; IX, 536 s.; 6 rnk. res.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın nu. 5)

Fiyatı: 600.000.-TL.

Satış fiyatı belirtilmemiş olan yayınlar, Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile kamu kurum ve kuruluşlarının arşiv personelinin eğitimi, araştırma merkezleri ve üniversiteler için kaynak eser olarak hazırlanmış ve mahdud sayıda basılmıştır.

- Binark, İsmet. Balkan ülkelerinin tarihi kaynakları bakımından Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin önemi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1996. - 20 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın nu. 6)

10-12 Haziran 1996 tarihleri arasında Makedonya Cumhuriyeti'nin Ohrid şehrinde düzenlenen "Balkan Ülkeleri Devlet Arşivleri Genel Müdürleri Yuvarlak Masa Toplantısı"na sunulan tebliğdir.

- Binark, İsmet. Importance of the Prime Ministry Ottoman Archives for historical sources of the Balkan countries. - Ankara: Prime Ministry General Directorate of the State Archives, 1996. - 22 s. - (Republic of Turkey Prime Ministry General Directorate of the State Archives; publication nu. 6)
Paper presented in the "Round Table Meeting of the General Directors of State Archives of the Balkan Countries" held in Ohrid, Republic of Macedonia between 10-12 June 1996.

- Binark, İsmet. Yemen tarihinin kaynakları bakımından Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin önemi = Importance of the Prime Ministry Ottoman Archives for historical sources of Yemen. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1996. - 24 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın nu. 7)

10 Temmuz 1996 tarihinde Yemen'in başkenti San'a'da, San'a Üniversitesi'nde verilen konferans metnidir.

OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

YAYINLARI

- Atatürk ile ilgili arşiv belgeleri (1911-1921 tarihleri arasına ait 106 belge). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1982. - XII, 206 s. - (T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın no.1. Gn. no. 060)

- Osmanlı fermanları = Ottoman ferman. - İstanbul: Seçil Ofset, 1992. - 208 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 2)

- Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları arasındaki münasebetlere dair arşiv belgeleri (1687-1908 yılları arası). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992. - XLVII, 240, 197 s.- (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 3)

Mevcudu kalmamıştır.

Fiyatı: 32.000.-TL.

- Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları arasındaki münasebetlere dair arşiv belgeleri: Karabağ - Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy, I (1578-1914). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992. - XXVIII, 427 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 4)

Mevcudu kalmamıştır.

Fiyatı: 30.000.-TL.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi rehberi. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992. - XXVI, 634 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 5)

Mevcudu kalmamıştır.

Fiyatı: 40.000.-TL.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı çalışmalarında uyulacak imlâ usûl ve esasları. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - VI, 153 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 6)

- Bosna - Hersek ile ilgili arşiv belgeleri (1516 - 1919). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992. - XXVIII, 685 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 7)

Mevcudu kalmamıştır.

Fiyatı: 68.000.-TL.

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi tasnif talimatnamesi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - XIII, 169 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 8)

- Osmanlı Devleti ile Azerbaycan Türk Hanlıkları arasındaki münâsebetlere dâir arşiv belgeleri: Karabağ - Şuşa, Nahçıvan, Bakü, Gence, Şirvan, Şeki, Revan, Kuba, Hoy, II (1575-1918). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XX, 483 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 9)

Mevcudu kalmamıştır.

Fiyatı: 65.000.-TL.

- Reyçiman, Jan - Ananiasz Zajaczkowski, Osmanlı - Türk diplomatikası el kitabı = Handbook of Ottoman - Turkish diplomacies / gnış. İng. çev. Andrew S. Ehrenkreutz, çev. Mehmet Fethi Atay. - İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXIV, 257 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 10)

- Musul - Kerkük ile ilgili arşiv belgeleri (1525-1919). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XXXVI, 734 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 11)

Fiyatı: 75.000.-TL.

- 3 numaralı mühimme defteri (966-968/1558-1560): Tıpkıbasım. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - 570 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 12. Divân-ı Hümayûn Sicilleri dizisi; 1)

Fiyatı: 280.000.-TL.

- 3 numaralı mühimme defteri (966-968/1558-1560): Özet ve transkripsiyon. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - LIX, 816 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 12. Divân-ı Hümayûn Sicilleri dizisi; 1)

Fiyatı: 280.000.-TL.

- 438 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Anadolu defteri (937/1530) I.: Kütahya, Karahisâr-i Sâhip, Sultanönü, Hamid ve Ankara Livâları: Dizin ve tıpkıbasım. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XXII, 108, 209 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 13. Defter-i Hâkânî dizisi; 1)

Fiyatı: 160.000.-TL.

- Osmanlı belgelerinde Ermeniler (1915-1920). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1994. - XXXIX, 627 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 14)

Fiyatı: 100.000.-TL.

- Osmanlı belgelerinde Ermeniler (1915-1920). - 2. bsk. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - LXXXIV, 627 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 14)

Fiyatı: 350.000.-TL.

- Hüseyin Nâzım Paşa. Ermeni olayları tarihi. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1994. - 2 c. (LXIV, 463, 543 s.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 15)

Fiyatı: 180.000.-TL.

- Tanzimat öncesi merkez evrakının tasnif kılavuzu ve belge örnekleri. - İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XIV, 632 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 16)

- Bulgaristan'daki Osmanlı evrakı. - İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XXIII, 230 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 17)

Fiyatı: 30.000.-TL.

- Osmanlı belgelerinde siyakat yazısı. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - IX, 285 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 18)

- Osmanlı fermanları = Ottoman fermans. - 2. bs. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1994. - XXX, 177 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 19)

Fiyatı: 900.000.-TL.

- 438 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Anadolu defteri (937/1530) II.: Bolu, Kastamonu, Kengiri ve Koca-ili livâları: Dizin ve tıpkıbasım. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1994. - XIII, 171, 200 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 20. Defter-i Hâkânî dizisi; II)

Fiyatı: 350.000.-TL.

- 5 numaralı mûhîfînne defteri (973/1565-1566): Tıpkıbasım. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1994. - 704 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 21. Divân-ı Hümâyûn Sicilleri dizisi; II)

Fiyatı: 450.000.-TL.

- 5 numaralı mühimme defteri (973/1565-1566): Özet ve indeks. - Ankara: Başbakanlık Basımevi 1994. - XLIX, 449 s. - (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 21. Divân-ı Hümâyûn Sicilleri dizisi: II)

Fiyatı: 400.000.-TL.

- Arşiv belgelerine göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan mezâlimi I: Balkanlar'da Yunan mezâlimi. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - LIII, 685 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 22)

Fiyatı: 400.000.-TL.

- Arşiv belgelerine göre Kafkaslar'da ve Anadolu'da Ermeni mezâlimi I: 1906-1918 = Armenian violence and massacre in the Caucasus and Anatolia based on archives. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - LXIII, 642 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 23)

Fiyatı: 400.000.-TL.

- Arşiv belgelerine göre Kafkaslar'da ve Anadolu'da Ermeni mezâlimi II: 1919 = Armenian violence and massacre in the Caucasus and Anatolia based on archives. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - XI, 452 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 24)

Fiyatı: 270.000.-TL.

- Armenians in Ottoman Documents (1915-1920). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - XLIV, 641 s. - (The Turkish Republic Prime Ministry General Directorate of the State Archives; publication no. 25)

Fiyatı: \$ 30.00

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi katalogları rehberi. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - XXVII, 320 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 26)

Fiyatı: 250.000.-TL.

- 166 numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Anadolu defteri (937/1530) Hüdâvendigâr, Biga, Karesi, Saruhân, Aydın, Menteşe, Teke, Alâiye livâları: Dizin ve tıpkıbasım. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - XVI, 208, 314 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 27. Defter-i Hâkânî dizisi: II)

Fiyatı: 750.000.-TL.

- 6 numaralı mühimme defteri (972/1564-1565): Tıpkıbasım. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - 673 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 28. Divân-ı Hümâyûn Sicilleri dizisi: III)

Fiyatı: 850.000.-TL.

- 6 numaralı mühimme defteri (972/1564-1565): Özet-transkripsiyon ve indeks. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - 2 c. (XXI, 449; V, 490 s.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 28. Divân-ı Hümâyûn Sicilleri dizisi: III)

Fiyatı: 1.300.000.-TL.

- Makedonya'daki Osmanlı evrakı. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1996. - XVI, 229 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 29)

Fiyatı: 250.000.-TL.

- Arşiv belgelerine göre Balkanlar'da ve Anadolu'da Yunan mezâlimi II: Anadolu'da Yunan mezâlimi. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1996. - XIII, 674 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 30)

Fiyatı: 450.000 -TL.

CUMHURİYET ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI

YAYINLARI

- Devlet Arşiv Sitesi. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977. - 11 s.: 19 plânş.
- Arşiv ve arşivcilik bibliyografyası (Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmış kaynaklar) / haz. İsmet Bınark. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1979. - LXXIX, 285 s. - (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 2. Gn. no. 042)
- Bınark, İsmet. Arşiv ve arşivcilik bilgileri. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1980. - XXIV, 245 s. - (T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 3. Gn. no. 049)
- Başbakanlık Devlet Arşiv Sitesi "Cumhuriyet Arşivi"nin açılışı. 29 Ekim 1988. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1989. - 16 s.: 24 plânş. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 4)
- Kurumlararası Arşivcilik ve Dokümantasyon Semineri (2 - 27 Ekim 1989; Ankara). - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1989. - 2 c. (190; 50 s.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü; yayın no. 5) c. 1.: Arşiv tebliğleri, c. 2.: Dokümantasyon tebliğleri.
- Kathpalia, Yash Pal. Arşiv malzemesinin korunması ve restorasyonu / çev. Nihal Somer. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1990. - XLVII, 219 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 6)
- Benoit, Gerard - Danièle Neirinck. Endüstriyel ve tropikal ülkelerin arşiv binalarında en ekonomik korunma metod ve vasıtaları / çev. Nihal Somer. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1990. - IX, 59 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 8)
- Roper, Michael. Arşiv ve belge yönetimi ile ilgili millî standartlar rehberi - RAMP çalışması / çev. Necla İlemin. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - XIV, 87 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 9)

- Cook, Michael. Arşiv otomasyonuna giriş - bir RAMP çalışması / çev. Neclâ İlemin. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - XVI, 81 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 10)
- Binark, İsmet. Cumhuriyet döneminde arşiv hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda yapılmış çalışmalar ve Cumhuriyet Arşivi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - 46 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 11)
- Delmas, B. Arşivler / çev. Nihal Somer. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - XIV, 136 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 12)
- Rhoads, B. James. Millî enformasyon sistemlerinde arşiv ve belge yönetiminin rolü - bir RAMP çalışması / çev. Gül Atay. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - IX, 81 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 13)
- Binark, İsmet. Türk arşivlerinin kısa tarihçesi, önem ve değeri, arşiv hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda yapılmış çalışmalar. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - 17 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı; yayın no. 14)
25-26 Eylül 1991 tarihlerinde Belgrad'da toplanan "Balkan Ülkeleri Millî Arşiv Direktörleri Toplantısı"na sunulan tebliğdir. Türkçe ve İngilizce olarak yayınlanmıştır.
- Milletlerarası Arşiv Kongresi (12.: 6-11 Eylül 1992: Montreal). XII. Milletlerarası Arşiv Kongresi, 6-11 Eylül 1992, Montreal: Sunulan tebliğler - I. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - VII, 45 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 15)
- Milletlerarası Arşiv Kongresi (12.: 6-11 Eylül 1992: Montreal). XII. Milletlerarası Arşiv Kongresi, 6-11 Eylül 1992, Montreal: Sunulan tebliğler - II. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - 63 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 16)
- Schellenberg, T. R. Arşiv idaresi / çev. Neclâ İlemin. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - VII, 286 s.; 9 şekil. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 17)
- Clements, D. W. G. - D. L. Thomas. Arşiv belgelerinin korunması konusunda temel bilgiler - bir RAMP çalışması / çev. Neclâ Olsa. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XIV, 29 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 18)

- Bulgaristan'a satılan evrak ve Cumhuriyet dönemi arşiv çalışmaları. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXXV, 604 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 19)
 - Macar asıllı Türk tarihçisi ve arşivist Lajos Fekete'nin arşivciliğimizdeki yeri. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XV, 221 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 20)
 - Roper, Michael. Koruma ve konservasyon servisinin plânlanması, teçhizatlandırılması ve personel istihdamı - bir RAMP çalışması / çev. Neclâ İlemin, Neclâ Büyükkırcalı. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XVI, 89 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 21)
 - Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı rehberi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - VIII, 13, 7 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 22)
 - İstiklâl Harbi ile ilgili telgraflar. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - V, 652 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 23)
- Fiyatı: 50.000.-TL.*
- Lynn, M. Stuart. Muhafaza ve erişim teknolojisi: Bilgi ortamının değiştirilmesinde dijital ve dijital olmayan işlemler arasındaki münasebetler konusunda açıklamalı teknik terimler sözlüğü / çev. Neclâ İlemin, Neclâ Büyükkırcalı. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XX, 95 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 24)
 - Arşivcilikle ilgili makaleler / çev. Neclâ Büyükkırcalı, Neclâ İlemin. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1995. - XI, 49 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 25)
 - 3473 sayılı "Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun" kapsamında ayıklama ve imha komisyonlarına ait çalışma rehberi ve Devlet Arşivi'ne arşiv malzemesinin devir işlemleri. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1996. - XIX, 291 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 26)
 - Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı rehberi. - gnşlm. 2. bsk. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1996. - XVIII, 451 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı; yayın nu. 27)

DOKÜMANTASYON DAİRE BAŞKANLIĞI

YAYINLARI

- Enformasyon Bülteni (iki aylık). - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Mayıs 1989-...
İlk dört sayı "Duyuru Bülteni" adı ile yayınlanmıştır.
- Basında Körfez Savaşı sonrası gelişmeler - bibliyografik tarama - (makale, yorum ve haberler). - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1990-1991. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 1/1-16)
1-10. sayılar "Basında Körfez Bunalımı" adı ile yayınlanmıştır.
- Türkiye - Avrupa Topluluğu bibliyografyası (1957-1990) = Turkey - European Community bibliography (1957-1990). - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1990.- XLVII, 837 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 2)
- Basında dış Türkler - bibliyografya - (makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 31 Aralık 1990. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1991. - XVIII, 222 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 3)
- Basında dış Türkler - bibliyografya - II (makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 31 Aralık 1991. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - XVIII, 229 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 4)
- Türkiye dışındaki Türkler bibliyografyası = A Bibliography of Turks out of Turkey. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1992. - 2 c. (LXV, 1379 s.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı; yayın no. 5)
c. 1.: Genel / Altay - Sibirya Türkleri / Batı Türkleri,
c. 2.: Doğu Avrupa Türkleri / Türkistan Türkleri.
- İç ve dış basında Karabağ olayları I - bibliyografya - (makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 30 Nisan 1992. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - VI, 88 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın no. 6/1)
- İç ve dış basında Karabağ olayları II - bibliyografya - (makale, yorum ve haberler): 1 Mayıs - 30 Haziran 1992. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - VII, 75 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın no. 6/2)

- Türkiye - Avrupa Topluluğu bibliyografyası II (1990-1992) = Turkey - European Community bibliography II (1990 - 1992). - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1992. - XXXIII, 150 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 7)
- Bosna - Hersek bibliyografyası = Bosnia - Herzegovina bibliography. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1993. - XLVI, 410 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 8)
- Basında dış Türkler - bibliyografya - III (makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 31 Aralık 1992. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XII, 506 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 9)
- Türkiye dışındaki Türk vatandaşları bibliyografyası = A Bibliography of Turkish citizens out of Turkey. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1993. - XXXIX, 187 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 10)
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı rehberi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - III, 6, 7 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 11)
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı rehberi. - genişlm. 2. bsk. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1996. - VII, 23, 10 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 11)
- Irak Türkleri bibliyografyası = A Bibliography of Iraqi Turks. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - LXVII, 426 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 12)

Fiyatı: 40.000.-TL.

- Basında dış Türkler - bibliyografya - IV (makale, yorum ve haberler): 1 Ocak - 31 Aralık 1993. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1994. - XX, 482 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 13)
- Arşivcilik bibliyografyası (Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmış kaynaklar) 1979-1994 = A Bibliography on archival studies (Includes Turkish and foreign sources) 1979-1994. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - 3 c. (CCVII, 1529 s.). - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 14)

Fiyatı: 1.400.000.-TL.

- Çevre bibliyografyası. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1995. - LIX, 258 s. - (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 15)
- Bosna-Hersek bibliyografyası = A Bibliography of Bosnia-Herzegovina. - Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1995. - 2 c. (LII, 1299 s.). - (T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 16)

Fiyatı: 1.450.000.-TL.

- Batı Trakya Türkleri bibliyografyası = A Bibliography of Western Thrace Turks. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1996. - 330 s. - (T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 17)
- Aşçı, Arif. T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Merkezi'nin bilgi merkezleri sistemi içindeki yeri ve önemi. - Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1996. - 15 s. - (T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dokümantasyon Daire Başkanlığı; yayın nu. 18)